

МОВОЗНАВСТВО ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 378:364:81-028.31:005.336.2-047.22

Катерина ПАВЕЛКІВ,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

У статті на підставі опрацювання низки наукових джерел, що прямо чи опосередковано пов'язані з її проблематикою, охарактеризовано програму експериментального дослідження рівня іноземної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах університету. Окреслено мету, завдання, етапи дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку гіпотези щодо зростання рівня іноземної компетентності студентів при включенні до процесу професійної підготовки в університеті відповідного науково-методичного інструментарію, спрямованого на реалізацію системи організаційно-педагогічних умов.

Ключові слова: іноземна підготовка, іноземна компетентність, фахівці соціальної сфери, педагогічний експеримент.

В статті на основаних багатьох наукових джерел, прямо чи косвенно пов'язаних з проблемою статті, охарактеризовано програму експериментального дослідження рівня іноземної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах університету; спроектовано цілі, задачі, етапи експериментальної роботи, спрямованої на перевірку гіпотези про рівень іноземної компетентності студентів при включенні в процес професійної підготовки в університеті відповідного науково-методичного інструментарію, спрямованого на реалізацію системи організаційно-педагогічних умов.

Ключевые слова: иноязычная подготовка, иноязычная компетентность, специалисты социальной сферы, педагогический эксперимент.

On the basis of a wide range of scientific sources, that are related directly or indirectly to the issue of the article, it is characterized the program of experimental research of foreign language competence of future specialists in the social sphere at university; it is projected the goal, tasks, stages of research and experimental work,

aimed at examination of hypothesis concerning the rise of the level of students' foreign language competence under conditions of inclusion in the process of professional training at university appropriate scientific and methodic tools, directed to implementation of the system of organizational and educational conditions.

Key words: foreign language training, foreign language competence, specialists in the social sphere, pedagogical experiment.

Актуальність та постановка проблеми. Іноземна підготовка майбутніх фахівців набуває в Україні особливої актуальності у зв'язку з потребами підвищення якості професійної підготовки через поширення академічної мобільності, забезпечення конкурентоспроможності випускників, оволодіння ними європейськими стандартами фахової діяльності в соціальної сфері. Крім того, реформування освітньої галузі протягом останніх років, затвердження нового Закону України «Про освіту» вимагає реалізації в державі мовної політики в галузі іноземної освіти, спрямованої на задоволення як громадянських, так і особистісних потреб щодо оволодіння іноземними мовами.

Нині термін «іноземна освіта» поєднує в собі такі аспекти: *пізнавальний* (знання іноземної культури і мови як її компонента); *розвивальний* (розвиток здібностей і мовленнєвих механізмів); *виховний* (виховання моральних якостей особистості); *навчальний* (оволодіння вміннями розмовляти, читати і писати іноземною мовою).

Ураховуючи означене вище, розробка інструментів для діагностики рівня іноземної компетентності дозволить оцінити рівень іноземної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах університету; виявити сильні та слабкі сторони іноземної освіти; упроваджувати дієві технології щодо навчання іноземної мови. Окрім того, розробка програми і реалізація педагогічного експерименту з метою ефективності іноземної підготовки майбутніх фахівців соціальної

сфери дасть змогу з'ясувати організаційно-педагогічні умови ефективності означеного процесу задля можливості поширення апробованого ефективного досвіду в українську систему вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Методологію наукових досліджень із педагогіки окреслено в наукових працях Г. Валєєва [1], С. Гончаренка [4], С. Кульчицького [7], С. Сисоєвої, Т. Кристопчук [11] та ін. Методику організації та проведення педагогічних досліджень представлено в дослідженнях О. Влащенко [2], І. Волощук [3], О. Жосан [10], Н. Павлик [9], Н. Чайченко та ін. [8].

Однак більшість публікацій із методики педагогічних досліджень носять узагальнений характер та не враховують специфіки іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери й іншомовної компетентності як результату фахової підготовки. Зважаючи на аналіз означених вище наукових праць, є всі підстави для визначення нових стратегій розвитку іншомовної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери в закладах вищої освіти (ЗВО), що полягають у:

- формуванні системних знань у галузі іншомовної професійної підготовки;
- розвитку навичок усної та писемної комунікації іноземною мовою з метою ефективної побудови власної професійної кар'єри;
- формуванні вмінь і навичок досягнення високих результатів у навчанні в закладах вищої освіти та у власній майбутній професійній діяльності.

У контексті окресленого сьогодні відбувається переорієнтація цілепокладання у вивченні іноземної мови в закладах вищої освіти, оскільки метою цього процесу є не стільки «навчання іноземної мови», скільки побудова більш широкої як за змістом, так і формами та методами «іншомовної освіти». Сутність змісту останньої складають не лише сформовані прагматичні знання, навички та вміння майбутнього фахівця соціальної сфери, а й розвиток полікультурної особистості засобами іноземної мови під час вивчення мови і культури її носіїв [1].

Метою нашої статті є розроблення програми педагогічного експерименту щодо виявлення основних умов ефективності іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах університету.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових праць [1; 4; 8; 11] і сучасної практики дає змогу виокремити й схарактеризувати такі провідні принципи іншомовної освіти в закладах вищої освіти:

- *фундаментальності іншомовної освіти*, що за своїм змістом забезпечує ґрунтовне засвоєння майбутніми фахівцями соціальної сфери системних знань, які є основою розвитку, а в подальшому – їх власного професіоналізму;
- *безперервності та наступності* в побудові змісту іншомовної освіти, що сприяє визначенню ефективних підходів до застосування інноваційних методик і технологій щодо його реалізації на всіх рівнях іншомовної освіти;
- *проблемності й інноваційності* в організації і здійсненні якісної іншомовної освіти майбутніх фахівців соціальної сфери;
- *комунікативно-міжкультурної взаємодії*, застосування якого забезпечує ефективне формування вмінь і навичок із метою різноманітної міжкультурної іншомовної комунікації;

- *забезпечення міжнародно-стандартного рівня* навченості як одного з важливих індикаторів якості оволодіння майбутніми фахівцями соціальної сфери іноземною мовою, що відповідають об'єктивним міжнародно-стандартним способам оцінювання.

Відповідно, результатом здобуття майбутніми фахівцями соціальної сфери якісної іншомовної освіти є сукупність набутих у процесі навчання в закладі вищої освіти таких компетенцій:

- *комунікативної*, формування якої забезпечує здатність особистості засобами мови, що вивчається, здійснювати мовленнєву суб'єкт-суб'єктну взаємодію в освітньому просторі університету та за його межами;
- *міжкультурної*, яка за своєю сутністю є показником сформованості здатності майбутнього фахівця соціальної сфери ефективно брати участь у міжкультурній комунікації на різних рівнях її здійснення;
- *соціокультурної*, що сприяє формуванню системних і глибоких знань про іншу культуру, вивченню й усвідомленню традицій і реалій країни чи народів, мова яких вивчається;
- *освітньо-пізнавальної*, що дає змогу вдосконалювати освітню діяльність із метою оволодіння іноземною мовою, підвищувати ефективність її засвоєння і продуктивність застосування.

Із метою визначення ефективності іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в університеті нами визначено структуру змісту іншомовної освіти, що включає такі складові:

- *соціальну* – розкриває розуміння особистістю впливу іноземної мови і культури на поведінку її представників, розкриваючи таким чином соціальне значення міжкультурної комунікації в розвитку окремої громади чи суспільства в цілому та створення міжкультурного мовленнєвого середовища для досягнення миру і злагоди;
- *психолого-педагогічну* – характеризує усвідомлення фахівцями соціальної сфери відмінності представників інокультури (стереотипів поведінки, вчинків, менталітету), цінностей іншої культури, сформованість умінь і навичок ефективно адаптуватися до певних культурних умов і налагоджувати ефективну міжкультурну комунікацію;
- *лінгвістичну* – характеризує ступінь засвоєння відповідних знань і застосування мовних особливостей, що дають змогу здійснювати ефективне міжкультурне професійне спілкування як у процесі навчання в університеті, так і у майбутньому у власній професійній діяльності;
- *методичну* – передбачає наявність відповідних форм, методів і сукупність педагогічних засобів, що сприяють реалізації змісту іншомовної професійної підготовки та формуванню міжкультурної компетенції в процесі навчання іноземної мови майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ураховуючи зазначене вище, нами визначено сутність педагогічного експерименту як методу наукового дослідження, що передбачає вивчення впливу експериментальних умов на розвиток і функціонування педагогічних об'єктів. Відповідно, його застосовують для перевірки гіпотез про ефективність авторських інновацій у реалізації педагогічних завдань, тобто педагогічний експеримент передбачає спеціально організовану педагогічну діяльність задля обґрунтування спроектованих і/або теоретично обґрунтованих положень.

Основними вимогами до організації педагогічного експерименту є: введення у педагогічний процес нових змінних (дій, умов) для отримання очікуваних результатів; забезпечення умови взаємозв'язку експериментальних змінних із результатами; фіксація початкового і кінцевого станів педагогічного об'єкта; орієнтованість на достовірність та надійність результатів [3, с. 380-396].

Розрізняють різні класифікації експериментів, однак, з огляду на предмет нашого дослідження, вважаємо за необхідне розкрити сутність констатувального, пошукового і формувального видів експерименту (частина авторів розглядає ці види не як окремо взяті, а як етапи одного експериментального дослідження). Констатувальний експеримент спрямований на діагностику наявного стану педагогічного об'єкта без уведення експериментальних змін для формулювання висновків про актуальний стан проблеми дослідження. Пошуковий експеримент застосовується з метою вивчення змісту та оцінки питомої ваги впливу різних факторів на об'єкт дослідження. Формувальний експеримент основне своє завдання вбачає в доведенні ефективності впливу окремих умов (факторів) на результативність педагогічних процесів через реалізацію авторських нововведень [7, с. 165-196].

Означені види експерименту зазвичай розглядають як взаємозалежні етапи експериментального дослідження – пошуковий, організаційний, констатувальний, формувальний, результативний. Загалом, кількість та зміст етапів педагогічного експерименту може варіюватися залежно від виду, мети та гіпотези дослідження. У загальній схемі експериментальної роботи розрізняють такі основні етапи: діагностичний (вивчення стану проблеми та її основних понять); прогностичний (формулювання гіпотези, мети, завдань, програми експерименту); організаційно-підготовчий (методичне й організаційне забезпечення експерименту); практичний (реалізація дослідження у три підетапи – констатувальний, формувальний, контрольний); узагальнюючий (формулювання висновків); упродовження (практична реалізація результатів експерименту) [12, с. 184-250].

Відповідно, план педагогічного експерименту характеризує такі структурні компоненти: мету й завдання; обсяги, місце та час; характеристики учасників; експериментальні матеріали; методику проведення, обробки й інтерпретації результатів [6, с. 23-44].

Таким чином, урахувавши зазначене вище, *мета* експерименту полягає в перевірці обгрунтованої й сформульованої нами гіпотези щодо підвищення ефективності процесу іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у процесі впровадження системи організаційно-педагогічних умов і науково-методичного інструментарію. Зважаючи на це, сутність гіпотези експериментальної роботи полягає в тому, що введення експериментальних факторів і науково-методичного інструментарію, який дає змогу реалізувати систему педагогічних умов у процесі професійної підготовки в закладі вищої освіти, відповідно підвищить рівень сформованості іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, а саме:

- зорієнтованість на індивідуальну мотивацію професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери;

- узгодженість процесу професійної підготовки із соціальними запитами та актуальними тенденціями розвитку освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери;

- забезпечення міждисциплінарності у процесі іншомовної підготовки в університеті;

- використання індивідуальної траєкторії навчання студентами іноземної мови з урахуванням планів молоді щодо побудови кар'єри;

- включення неформального освітнього компонента у процес професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Таким чином, *завданнями* педагогічного експерименту є:

- дослідити актуальний стан іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання в університеті;

- спроектувати й обгрунтувати систему організаційно-педагогічних умов іншомовної підготовки студентів;

- розробити науково-методичний інструментарій іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери;

- визначити ефективність впливу запропонованих педагогічних інновацій на рівень іншомовної компетентності учасників експерименту.

Означені завдання відповідали запланованим *етапам* дослідно-експериментальної роботи:

- *організаційний етап* (2014 – 2015 рр.) – обгрунтування змісту і програми експериментальної роботи, формування системи критеріїв, показників і рівнів іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, вибір діагностичних методик, формування експериментальної бази та груп учасників;

- *констатувальний етап* (2014 – 2015 рр.) – дослідження сучасного стану іншомовної підготовки в університетах експериментальної бази дослідження; діагностика рівнів іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери; виявлення актуальних тенденцій і суперечностей;

- *формувальний етап* (2016 – 2017 рр.) – упродовження у процес іншомовної підготовки студентів експериментальних груп педагогічних нововведень – організаційно-педагогічних умов і науково-методичного інструментарію;

- *результативний етап* (2017 – 2018 рр.) – оцінка ефективності апробованих авторських нововведень завдяки повторній діагностиці рівня іншомовної компетентності студентів, порівняння результатів учасників контрольних і експериментальних груп.

Вибіркова сукупність дослідження: в дослідно-експериментальній роботі брали участь 572 майбутніх фахівця соціальної сфери – студенти I–IV курсів спеціальностей «соціальна педагогіка», «соціальна робота» університетів експериментальної бази дослідження. Із них: 253 студенти включено до експериментальних груп, відповідно 319 студентів – до контрольних груп. Поділ на контрольні й експериментальні групи здійснювався, зважаючи на умови рівнозначності досліджуваної якості, – рівень іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, що перевірявся методами математичної статистики.

**Методи діагностики рівня іншомовної компетентності
майбутніх фахівців соціальної сфери**

№ з/п	Критерій дослідження	Метод діагностики	Завдання методу
1	Мотиваційний	- Анкета вивчення мотивів навчальної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери (авторська адаптація опитувальника М. Пірожкової); - Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана)	- дослідити мотиваційний комплекс особистості учасників експерименту; - виявити переважаючий тип мотивів у навчанні та професійній діяльності; - діагностувати рівень особистої, соціальної, ділової спрямованості особистості майбутніх фахівців соціальної сфери через аналіз егоїстичних, престижних, особистих, комунікативних, альтруїстичних, групових, практичних і пізнавальних мотивів
2	Особистісний	Проективна методика – малюнок «Я – фахівець через 10 років»	вивчити: особливості бачення студентами власної траєкторії професійного зростання; місце особистісних чинників і установок у процесі професійного становлення; роль іншомовної підготовки у плануванні кар'єри майбутніми фахівцями соціальної сфери
3	Когнітивний	Багаторівневі тести тематичного контролю при вивченні іноземної мови (авторські навчально-методичні розробки)	- виявити рівень знань і вмінь майбутніх фахівців соціальної сфери при вивченні іноземної мови; - діагностувати рівень сформованості навичок читання, говоріння, мовлення, аудіювання
4	Діяльнісний	Аналіз результатів кейс-навчання в соціальній сфері (авторські навчально-методичні розробки)	- проаналізувати рівень іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери при розв'язанні навчальних професійних кейсів; - виявити сильні та слабкі сторони іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери
5	Соціокультурний	Опитувальник «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища» (тест Л. Янковського, адаптований Ю. Рябовою)	- охарактеризувати рівень адаптивності, конформності та відчуженості студентів у нових соціокультурних ситуаціях іншомовної взаємодії; - визначити переважаючий тип соціокультурної адаптації
6	Комунікативний	Тест-опитувальник соціально-комунікативної компетентності	вивчити рівень соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери з урахуванням комунікативних бар'єрів: нетерпимості до невизначеності, незграбності, конформності, інтолерантності, орієнтованості на уникнення невдач
7	Практичний	Анкета визначення ролі іншомовної підготовки у навчальній діяльності студентів (авторська адаптація опитувальника О. Можаровської)	- визначити спрямованість майбутніх фахівців соціальної сфери на оволодіння іншомовною компетентністю; - оцінити роль і значення іноземної мови як навчальної дисципліни у професійній підготовці молоді; - охарактеризувати інтереси студентів у процесі іншомовної підготовки
8	Рефлексивний	Самооцінка рівня сформованості іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери (авторська модифікація опитувальника Н. Самборської)	- проаналізувати особливості самооцінки майбутніми фахівцями рівня власної іншомовної компетентності за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним та рефлексивним компонентами; - порівняти результати самооцінки студентів із результатами іншомовної підготовки

Крім того, в дослідно-експериментальній роботі брали участь 37 науково-педагогічних працівників – викладачів університетів, які виступали експертами в оцінці визначених і схарактеризованих нами організаційно-педагогічних умов, а також посередниками в упровадженні розробленого науково-методичного інструментарію іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах університету. Для проведення пілотажного дослідження з метою виявлення ролі іншомовної компетентності в соціальній сфері нами було проведено опитування 119 фахівців – соціальних працівників і соціальних педагогів.

Діагностичні методики, які застосовувалися для визначення рівня іншомовної компетентності учасників експерименту, обиралися нами з урахуванням раніше обґрунтованих критеріїв (*див. табл.*).

Обробка результатів діагностики здійснювалася на двох рівнях:

1) якісного аналізу визначених провідних тенденцій, характеристик і особливостей розвитку іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери;

2) кількісного аналізу з використанням шкалювання результатів діагностики кожного критерію за 3-бальною шкалою, де 0 – незадовільний, 1 – достатній, 2 – середній, 3 – творчий рівні прояву критеріїв.

Математичний апарат дав змогу точно й неупереджено оцінити результати та гарантував їх достовірність за умови дотримання визначених нами правил. Заплановане нами експериментальне дослідження на його констатувальному етапі відноситься до прикладного (за градацією А. Киверляг), адже відбувається в умовах навчання цілої групи без порушення природного ходу навчально-виховного процесу [6].

Мета констатувального етапу нашого експериментального дослідження полягала у визначенні, аналізі й характеристиці здобутих та опрацьованих даних, що, за нашим висновком, давало змогу виявити й схарактеризувати рівень сформованості досліджуваного феномена в умовах традиційного навчально-виховного процесу закладу вищої освіти. В основу такого аналізу нами було покладено методи статистичної обробки здобутих експериментальних даних та узагальненої інформації щодо формування досліджуваного феномена.

Таким чином, загальний рівень іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери формувався на основі аналізу результатів визначення загального арифметичного показника від рівня прояву окремих критеріїв. Додатковими експериментальними методами, які застосовувалися на пошуковому етапі дослідно-експериментальної роботи, були: експертне оцінювання організаційно-педагогічних умов іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (авторський опитувальник); анкета з визначення ролі іншомовної компетентності в соціальній сфері (модифікований варіант опитувальника О. Можаровської).

Висновки. Таким чином, нами було обґрунтовано зміст і програму дослідно-експериментальної роботи щодо вивчення основних тенденцій, стану та перспектив підвищення ефективності іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери; спроектовано гіпотезу, мету, завдання

та етапи педагогічного експерименту; охарактеризовано вибіркочну сукупність дослідження; описано методи діагностики рівня іншомовної компетентності студентів під час навчання в університеті.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в реалізації програми експерименту завдяки визначенню наявного стану іншомовної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери та апробації авторських науково-методичних розробок із метою оцінки їх доцільності й ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Суворова С. Л. Актуальные проблемы иноязычного образования в вузе [Электронный ресурс] / С. Л. Суворова, О. Е. Овсянникова. – Режим доступа : <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-4-51.pdf>.
2. Валеев Г. Х. Методология и методы психолого-педагогических исследований : учеб. пособ. / Г. Х. Валеев. – Стерлитамак : Стерлитамак. гос. пед. ин-т, 2002. – 134 с.
3. Власенко О. М. Специфіка викладання спецкурсу «Методика педагогічного експерименту» / О. М. Власенко // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання : монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 380–396.
4. Волощук І. С. Основи наукових досліджень. Педагогіка : навч. посібник / І. С. Волощук ; Нац. аграрн. ун-т. – К., 2006. – 107 с.
5. Гончаренко С. У. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. для студ., магістрів, аспірантів і викладачів вищих навч. закл. / С. У. Гончаренко (ред.), П. М. Олійник (ред.). – К. : Вища школа, 2003. – 323 с.
6. Киверляг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А. А. Киверляг. – Таллин : Валгус, 1980. – 335 с.
7. Кловак Г. Т. Основи педагогічних досліджень : навч. посіб. / Г. Т. Кловак. – Чернігів : Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. – 260 с.
8. Кульчицький С. В. Методология і методика наукового дослідження: матеріали до нормативного курсу / С. В. Кульчицький ; Київський славістичний ун-т ; Інститут історії України НАН України. – К., 2003. – 32 с.
9. Науково-педагогічне дослідження / уклад.: Н. Н. Чайченко, О. М. Семенов, Л. М. Артюшкіна, О. М. Рудь. – Суми : СОІППО, 2015. – 190 с.
10. Павлик Н. П. Зміст і програма експертного оцінювання ролі неформальної освіти у фаховій підготовці майбутніх соціальних педагогів / Н. П. Павлик // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2016. – № 1 (83). – С. 102–106.
11. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. / [уклад. О. Е. Жосан]. – Кіровоград : Видавництво КОІППО ім. Василя Сухомлинського, 2008. – 72 с.
12. Сисоева С. О. Методология науково-педагогічних досліджень : підручник / С. О. Сисоева, Т. Є. Кристопчук. – Рівне : Волинські обереги, 2013. – 360 с.

Дата надходження до редакції: 19.11.2018 р.